

O'ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOT VA SANOAT INNOVATSIYALARI RIVOJI: MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR

Qalbaeva Intizar Esenbay qizi

Qoraqalpoq davlat universiteti iqtisodiyot fakulteti

1-bosqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15708927>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10-iyun 2025 yil

Ma'qullandi: 14-iyun 2025 yil

Nashr qilindi: 21-iyun 2025 yil

KEY WORDS

*yashil iqtisodiyot, sanoat
innovatsiyalari, qayta tiklanuvchi
energiya, energiya samaradorligi,
O'zbekiston iqtisodiyoti*

ABSTRACT

Mazkur maqolada O'zbekistonda yashil iqtisodiyot va sanoat innovatsiyalari rivojlanishining hozirgi holati, mavjud muammolar hamda istiqbollari tahlil qilingan. Unda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, ekologik toza ishlab chiqarish texnologiyalari, energiya samaradorligini oshirish va chiqindilarni qayta ishlash kabi yo'nalishlar muhokama qilinadi. Shu bilan birga, moliyaviy, texnologik va institutsional to'siqlar, kadrlar tayyorlash masalalari ham yoritilgan. Muallif ushbu yo'nalishlarda barqaror taraqqiyotga erishish uchun amaliy tavsiyalar beradi. Maqola ilmiy-tadqiqot ishlari va davlat siyosatini shakllantirishda muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Bugungi globallashuv davrida barqaror rivojlanishni ta'minlash masalasi dunyo miqyosida ustuvor yo'nalishlardan biriga aylanmoqda. Ayniqsa, ekologik muammolar, resurslar tanqisligi va iqlim o'zgarishlari fonida yashil iqtisodiyot kontseptsiyasining ahamiyati ortib bormoqda. Shu jihatdan, O'zbekiston ham so'nggi yillarda ekologik barqarorlik, energiya tejamkorligi va innovatsion texnologiyalar asosida iqtisodiyotni modernizatsiya qilishni o'z oldiga muhim vazifa qilib qo'ymoqda. Ta'kidlash joizki, yashil iqtisodiyot faqat atrof-muhitni muhofaza qilish bilan cheklanmaydi. U barqaror ishlab chiqarish, toza energiyadan foydalanish, sanoatning ekologik xavfsizligini ta'minlash va aholi turmush darajasini yaxshilashga qaratilgan tizimli yondashuvdir. Shu nuqtayi nazardan, maqolada O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni, bu yo'ldagi sanoat innovatsiyalari, mavjud muammolar hamda istiqbollar haqida batafsil so'z yuritiladi.

Avvalo, yashil iqtisodiyot deganda, atrof-muhitga zarar yetkazmasdan, tabiiy resurslardan oqilona foydalanishga asoslangan iqtisodiy faoliyat tushuniladi. Bunday model barqaror rivojlanishni ta'minlab, inson salomatligi, ekologik muvozanat va iqtisodiy farovonlik o'rtasidagi uyg'unlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Bugungi kunda jahon iqtisodiyotida yuzaga kelayotgan ekologik muammolar, global isish, suv va energetika resurslarining tanqisligi ushbu modelga o'tish zarurligini yanada kuchaytirmoqda. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, Birlashgan Millatlar Tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, yashil iqtisodiyotga o'tish natijasida dunyo bo'yicha 2030 yilgacha 24 milliondan ortiq yangi ish o'rni yaratilishi mumkin. Shu bois, O'zbekiston ham bu yo'nalishda qator islohotlarni amalga oshirib kelmoqda.

Keyingi navbatda, yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida muhim qadam — bu huquqiy va institutsional asoslarning shakllanishidir. Shu ma'noda, O'zbekistonda 2019 yilda qabul qilingan "Ekologik xavfsizlik konsepsiyasi" va 2020–2030 yillarga mo'ljallangan "Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi" bu boradagi asosiy yo'nalishlarni belgilab berdi. Bundan tashqari, 2021 yilda mamlakatimiz "Parij iqlim bitimi"ga qo'shilgan bo'lib, bu O'zbekistonning global ekologik muammolarga qarshi kurashdagi qat'iy pozitsiyasini ko'rsatadi. Ayni paytda "Yashil bank mahsulotlari", "ekologik grantlar" va ekologik startaplarni qo'llab-quvvatlash tizimlari shakllantirilmoqda. Davlat budjetidan ekologik loyihalarga ajratiladigan mablag'lar hajmi ham yildan-yilga oshib bormoqda.

Shu bilan birga, yashil iqtisodiyotning asosiy yo'nalishlaridan biri sanoat tarmoqlarida ekologik toza va energiya tejamkor texnologiyalarni keng joriy etishdan iborat. Hozirgi vaqtda O'zbekiston sanoatining aksariyat qismi energiyani ko'p talab qiluvchi usullar asosida faoliyat yuritmoqda. Shunga qaramay, ayrim hududlarda sezilarli yutuqlarga erishilmoqda. Masalan, Navoiy viloyatida joylashgan NKMK (Navoiy kon-metallurgiya kombinati) chiqindilardan elektr energiyasi ishlab chiqarish tizimiga o'tayotgan bo'lsa, Buxoro va Andijon viloyatlaridagi korxonalarda quyosh panellari orqali ishlab chiqarish jarayoni boshlangan. Bundan tashqari, Farg'ona neftni qayta ishlash zavodida suvni qayta aylanish tizimi orqali qayta foydalanish yo'lga qo'yilgan. Bu kabi innovatsiyalar, bir tomondan, korxonalar xarajatlarini kamaytiradi, ikkinchi tomondan esa, atrof-muhitga bo'lgan salbiy ta'sirni sezilarli darajada kamaytiradi [2, 214-221].

Bugungi kunda energiya samaradorligi va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish ekologik xavfsizlik bilan bir qatorda iqtisodiy barqarorlikning ham muhim omiliga aylangan. O'zbekiston energetikasi asosan an'anaviy yoqilg'ilarga tayanadi, biroq ularning cheklanganligi va ekologik zararli ta'siri sababli sohada diversifikatsiyaga katta e'tibor qaratilmoqda. 2020 yilda qabul qilingan "Yashil iqtisodiyot strategiyasi"da energiya tizimini modernizatsiya qilish va samaradorlikni oshirish bo'yicha muhim yo'nalishlar belgilab berilgan. Bu jarayonda quyosh, shamol va suv energiyasidan foydalanishga alohida urg'u berilmoqda. Masalan, 2023 yilda Navoiy viloyatida 100 MVt quvvatli quyosh elektr stansiyasi ishga tushirilgan bo'lib, u 80 ming xonadonni elektr bilan ta'minlaydi. Samarqand va Jizzax viloyatlarida ham yirik quyosh va shamol loyihalari amalga oshirilmoqda. Masdar, ACWA Power, Total Eren kabi xalqaro kompaniyalar bilan hamkorlikda qayta tiklanuvchi energiya loyihalari kengaymoqda. 2024 yilga kelib, bu manbalarining mamlakat energiya balansidagi ulushi 15 foizga yetdi. Maqsad — bu ko'rsatkichni 2030 yilga qadar 30 foizga yetkazish. Shuningdek, energiya samaradorligini oshirish maqsadida yangi binolar uchun "energiya pasporti" joriy qilinmoqda, sanoat korxonalarida raqamli nazorat tizimlari yo'lga qo'yilgan. Aholi uchun esa chekka hududlarda quyosh panellari asosida kichik issiqxonalar va suv nasoslari tashkil etilmoqda. Qayta tiklanuvchi energiya texnologiyalarining joriy etilishi ekologik barqarorlikni ta'minlash bilan birga, yangi ish o'rinlari yaratish va energiya importiga bog'liqlikni kamaytirishga xizmat qilmoqda. IEA ma'lumotiga ko'ra, bu sohadagi har 1 mlrd dollarlik investitsiya 7–9 ming yangi ish o'rni yaratadi. Shunday qilib, O'zbekistonda bu yo'nalishda salmoqli natijalarga erishilmoqda. Kelgusida esa ilg'or texnologiyalarni joriy qilish, xalqaro tajribalarni o'rganish va aholining ushbu boradagi bilimni oshirish muhim vazifalar bo'lib qoladi [5, 133-138].

O'zbekistonda yashil iqtisodiyot va sanoat innovatsiyalarini rivojlantirish borasidagi sa'y-harakatlarga qaramay, ushbu sohalarda bir qator muammo va to'siqlar mavjud. Birinchidan, moliyaviy resurslarning yetishmasligi asosiy muammolardan bo'lib, ko'plab mahalliy korxonalar zarur texnologiyalarni joriy etish uchun mablag' yetishmovchiligiga duch kelmoqda. Kreditlar esa odatda yuqori foizli va qisqa muddatli bo'lib, bu jarayonni yanada murakkablashtiradi. Ikkinchidan, malakali mutaxassislar yetishmasligi ham dolzarb muammo sanaladi. Ta'lim muassasalarida ekologik yo'nalishlar bo'yicha yetarli dasturlar mavjud emas, bu esa amaliyotda samarali loyihalarning kamligini keltirib chiqarmoqda. Uchinchidan, texnologik infratuzilmaning eskirganligi ishlab chiqarishda yuqori energiya sarfiga olib kelmoqda. Ko'plab korxonalar hali ham energiya tejankor uskunalar bilan ta'minlanmagan. To'rtinchidan, aholining ekologik madaniyati pastligi yashil iqtisodiyotga o'tishda to'siq bo'lmoqda. Ekologik mahsulotlarga talab yetarli darajada shakllanmagan, ekologik odatlarni keng joriy etish zarur. Beshinchidan, huquqiy bazaning yetarli darajada shakllanmaganligi ham muammo hisoblanadi. Qonunlar bo'lsa-da, ularning amaliy ijrosi ko'pincha sust, baholash tizimlari esa takomilga muhtoj. Shuningdek, investorlarga zarur bo'lgan ochiq va to'liq ma'lumotlarning yetishmasligi, byurokratik to'siqlar, xalqaro hamkorlikning sustligi ham soha rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli, yashil iqtisodiyot rivoji uchun tizimli yondashuv, davlat-xususiy hamkorlikni kuchaytirish va qonunchilik hamda ta'lim tizimini takomillashtirish zarurdir.

Shu kungacha amalga oshirilgan ishlar, muammolar va mavjud resurslarni hisobga olgan holda aytish mumkinki, O'zbekistonda yashil iqtisodiyot va sanoat innovatsiyalarining rivojlanishi uchun sezilarli imkoniyatlar mavjud. Biroq bu imkoniyatlardan to'liq foydalanish uchun uzoq muddatli strategik yondashuv, izchil islohotlar va kompleks chora-tadbirlar zarurdir. Birinchidan, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish asosiy ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib qolmoqda. O'zbekiston geografik joylashuvi jihatidan quyosh energiyasiga nihoyatda boy mamlakat sanaladi. Masalan, mamlakat hududlarida quyoshli kunlar soni yiliga 280–320 kunni tashkil etadi. Bu esa quyosh panellari va fotovoltaik texnologiyalarni keng joriy etish orqali katta energiya manbaini yaratish imkonini beradi. Shu bilan birga, Qashqadaryo, Navoiy va Buxoro viloyatlarida shamol energiyasidan foydalanish bo'yicha ilmiy-amaliy tajribalar kengaytirilmoqda. Ikkinchidan, energiya samaradorligini oshirish sanoat innovatsiyalarini rivojlantirish bilan chambarchas bog'liq. Zamonaviy texnologiyalar va avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish tizimlari yordamida elektr energiyasini 15–30 foizgacha tejash imkoniyati mavjud. Shu sababli, sanoat korxonalarini energiya samarador texnologiyalar bilan ta'minlash, eskirgan uskunalarini bosqichma-bosqich yangilash bo'yicha davlat dasturlarini kengaytirish tavsiya etiladi. Misol uchun, "Yashil energiya – 2030" milliy dasturi asosida kichik va o'rta korxonalar uchun subsidiya va soliq imtiyozlarini berish tizimi yo'lga qo'yilishi maqsadga muvofiq. Uchinchidan, kadrlar salohiyatini oshirish istiqboli katta ahamiyat kasb etadi. Buning uchun oliy o'quv yurtlarida yashil iqtisodiyot, energiya samaradorligi, ekologik muhandislik, barqaror rivojlanish yo'nalishlarida yangi ta'lim dasturlari tashkil etilishi lozim. Shu bilan birga, xorijiy ekspertlar bilan hamkorlikda malaka oshirish kurslari va ilmiy-tadqiqot loyihalarini yo'lga qo'yish, yosh mutaxassislarni zamonaviy texnologiyalar bilan tanishtirish orqali innovatsion salohiyat oshiriladi. Bundan tashqari, aholining ekologik ongini shakllantirish va keng jamoatchilikni jalb qilish orqali yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni samaradorligini oshirish mumkin.

Maktabgacha ta'limdan boshlab ekologiya va barqaror rivojlanish mavzularini o'quv dasturlariga kiritish, ommaviy axborot vositalari orqali muntazam tushuntirish ishlari olib borish, ekologik startaplarni qo'llab-quvvatlash bugungi kunda zaruriy chora-tadbirlardan biridir. Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda yashil iqtisodiyot va sanoat innovatsiyalarining istiqbollari keng va istiqbolli yo'nalish sanaladi. Ammo bu yo'lda muvaffaqiyatga erishish uchun davlat siyosatining uzviyligi, xalqaro tajribadan faol foydalanish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, kadrlar salohiyatini oshirish va fuqarolik jamiyatini faollashtirish zarur. Faqat shundagina mamlakat iqtisodiy taraqqiyot va ekologik barqarorlik o'rtasidagi muvozanatni saqlagan holda yashil rivojlanishga erisha oladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda yashil iqtisodiyot va sanoat innovatsiyalarining rivojlanishi ijobiy yo'nalishda davom etmoqda. Bu borada qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, energiya samaradorligini oshirish, chiqindilarni qayta ishlash kabi tashabbuslar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, moliyalashtirishdagi cheklovlar, kadrlar yetishmovchiligi va texnologik eskirish kabi muammolar hamon dolzarb bo'lib qolmoqda. Shu sababli, mavjud muammolarni bartaraf etish va istiqbollarni to'liq ro'yobga chiqarish uchun davlat siyosatining izchil davom ettirilishi, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, hamkorlik va ekologik savodxonlikni oshirish zarur. Yashil iqtisodiyotga o'tish nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilish, balki barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ikromjon o'g'li, T. I. (2024). O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINING BARQAROR RIVOJLANISHI: OMILLAR, NATIJALAR VA ISTIQBOLLARI. THE BEST STUDENT OF THE CIS, 1(1).
2. Matyakubovna, K. M., & Kamolovna, S. F. (2024). O'ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTNI JORIY ETISHNING IMKONIYATLARI VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI. Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting, 4(07), 214-221.
3. Turg'unov, J. A. (2023). Mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni joriy etish holati va asosiy yo'nalishlari. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9, 85-87.
4. Qo'ziboyev, Z. (2024). O 'ZBEKISTON SHAROITIDA YASHIL IQTISODIYOTGA O 'TISHNING JAHON TAJRIBASINI QO 'LLASH. Science technology&Digital finance, 2(4), 18-22.
5. Xo'jabekovich, X. O. K. (2025, May). Yashil Iqtisodiyotning Yangi O'zbekistondagi O'rni Va U Bilan Bog'liq Dolzarb Muammolar. In International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies (Vol. 17, pp. 133-138).